

“MACBETH” OYUNUNDA MAKYAVELİST LİDERİ ARAMAK

Ece Çelikçapa Özınan¹

ÖZET

Bu çalışmada William Shakespeare'in "Macbeth" oyunundaki otorite temsilleri, dönemin siyasi alanında önemli bir değişim yaratan ve çoğunlukla eleştirilen Niccolo Machiavelli'nin görüşleri kapsamında incelenmiştir. Niccolo Machivelli'nin *Prins* ve *Söylevler* eserlerinde ele aldığı lider özelliklerinin genel bir özeti sunulmuş ve oyunda iktidar mücadelesi içinde bulunan Duncan, Macbeth, Lady Macbeth, Malcolm ve Macduff karakterlerinin eylemleri bu özellikler doğrultusunda yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: William Shakespeare, Macbeth, Niccolo Machiavelli

SEARCHING FOR MACHIAVELLIAN LEADER IN THE PLAY OF “MACBETH”

ABSTRACT

In this work, William Shakespeare's representations of authority in the play of "Macbeth" were examined under the views of Niccolo Machiavelli, who created a significant shift in the political sphere of the period and was often criticized. A general summary of Niccolo Machivelli's leading features in *Prince* and *Discourses* works was presented and the actions of the characters Duncan, Macbeth, Lady Macbeth, Malcolm and Macduff, who are in the struggle for power, were interpreted in line with these features.

Key Words: William Shakespeare, Macbeth, Niccolo Machiavelli

¹ İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Haliç Üniversitesi Konservatuvar Tiyatro Bölümü, Öğretim Görevlisi

GİRİŞ

Niccolo Machiavelli, Rönesans döneminde yaşamış, klasik dönem sonrasının politika teorisyenidir. Klasik dönemden modern döneme geçerken ortaya attığı fikirleri nedeniyle çokça konuşulmuş ve tartışılmıştır, modern politika felsefesinin figürü haline gelmiştir. Yeni devletler kurulmasında halka liderlik edecek hükümdarın nasıl olması gerektiği sorunsalı üzerinde durmuştur. Genel olarak açıklayacak olursak; liderlik rütbesine ulaşmak için bütün yolların denenmesinin gerekliliğini ifade eden, asal olarak amaçların araçları meşru kıldığı görüşünü temel alan, siyasette etik ilkelerin işlevsizliğini ve temel belirleyici etkenin güç olduğunu anlatan bir düşünce sistemine sahiptir.

Machiavelli’ye getirilen yorumlar birbirinden oldukça farklıdır. Machiavelli’yi bazıları siyaset biliminin kurucusu ve gerçeklikle yüzleşebilen cesur bir siyaset adamı olarak nitelerken, geriye kalan çoğunluk ise söylediklerini ahlaksızlığa, kötülüğe davetiye çıkaran ve insanları korku ve endişeye sürükleyen bir şeytan olarak görmüştür. Hatta 18.yüzyılda Prusya kralı II. Friedrich tarafından Voltaire’e yazdırılan eser, Niccolo Machiavelli’nin “Prens” adlı yapıtının bölüm bölüm incelenip reddedilmesine dayanmaktadır. “*İnsanlığı mahvetmek isteyen bir canavara karşı insanlığın savunmasını cesaretle ele alıyorum, panzehir hemen zehirin yanında olsun diye de, bu eser hakkındaki düşüncelerimi her bölümün sonuna ekledim.*” (Frederik, 1993:13)

Yorumlardaki farklılığın sebebi, Machiavelli’nin öne sürdüğü fikirler arasındaki karşıtlıklardan da kaynaklanıyor olabilir. Bu karşıtlıklar, başyapıtı olan *Prens*’in Türkçe çevirisinin yirmiden fazla olmasına da neden olmuştur. Bu eserinde rasyonel zekayı merkeze alan ve onu öven bir tavır sergilemektedir ancak bir yandan da bilginin hiçbir işe yarayamayacağı bir dünya görünümü de sunmaktadır. Siyaset biliminin temellerini atarken, gözden kaçırılmaması gereken göksel olaylara da vurgu yapmaktadır. Eserlerinde liderlere başarılı olmak için nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili birçok öğüt verirken, bir yandan da doğanın hiçbir şekilde söz dinlemediğini, bu nedenle de liderlerin her zaman kendi doğalarının buyurduğu şekilde hareket etmeleri gerektiğini söylemektedir.

Asıl mücadele, iktidarı ele geçirdikten sonra başladığı için, iktidara geldikten sonra nasıl hareket edilmesi gerektiğiyle ilgili bir nevi formül dizisi sunmuştur. Kişinin bu noktadan sonra kendini koruyabilmesi için önünde tek bir yol vardır, o da savunma kurnazlığını saldırı kurnazlığına çevirip iktidarı elinde tutmaya devam etmektir. Siyasi alandaki güç merkezi,

siyasetin doğası gereği, yani üzerinde sürekli bir tehdit bulunmasından dolayı, kurnazca davranacak ve gücünü arttıracak yolları bulmaya çalışmalıdır. Çünkü lider, alanda eyledikleri sayesinde ya başarıya ulaşır ya da kaybolur gider. İktidar meşruluğunu yalnızca halkın rızasıyla elde ettiği için, başarının kaynağının en büyük etkeninin halk veya kolektif irade olduğunu ileri sürer. Machiavelli'nin siyaset alanında meşruiyet gibi bir kaygısı yoktur. Amaç kamunun iyiliği ise, her yol mübah ve haklıdır. Bu nedenle yöneticinin devletin bekası için yaptığı işlerden dolayı kimseye hesap vermesi gerekmez. Ancak yine de lider başvurduğu yöntemlere haklı gerekçeler bulma konusunda aklını kullanmalıdır, aksi halde halkı karşısına almış, böylece iktidarını da tehlikelere açık hale getirmiş olur. Hükümdar halkın gözünde, statüsünü koruyabilmek için hem siyasi erdeminin (*virtue*) temelinde yatan gücünü kullanmalı hem de hamleleriyle kötü bir isim yapmamalıdır. Bu da bir paradoksa neden olmaktadır. Kötü şöhret, hükümdarın mevcut konumunu tehlikeye sokar. Ama dilerse, ortak yararı gözetilen “kötü” ve “ahlaksızca” davranışlar sergileyerek sevilen bir hükümdara dönüşebilir. Aynı zamanda, bir hükümdarın yükümlülükleri arasında sadece mevcut konumunu korumak değil, halkı ikna ederek konumunu sağlamlaştıran onur ve şöhrete kavuşmak vardır.

Machiavelli'ye göre; hükümdar ile halk arasındaki ilişki, makyavelist bakımdan din dışı bir ilişkidir, politika ve ahlak aynı şeyin uzantısı değildir. Rönesans ile birlikte özellikle Avrupa'da politik alan, artık dini referanslardan ve ahlaktan ayrı düşünülebilen ve toplumsal sorunlara tarafsız yaklaşabilen bir yapı haline gelmiştir. Bir düşünürün politik sorunları din, ahlak, metafizik ilkelere ayrı tutarak ele alması siyasi düşünce tarihinde bir yenilik yaratmış ve aynı zamanda tepkileri üzerine çekmesine sebep olmuştur. Machiavelli, ahlakı siyaset ile ilişkisi konusunda özellikle dönemine hakim olan Hristiyan ahlak anlayışından çok farklı bir temelde değerlendirmektedir. *“Platon ve Aristoteles gibi Antik Çağ filozoflarının devlet ve toplum tanımlarında en sık rastlanan terimlerin başında “erdem” gelmektedir. Onlara göre erdem, bir devletin yönetimi ve bir toplumun ayakta kalması için en temel unsurdur. Erdemli yönetici herkesin iyiliğini gözeterek, ideal ve evrensel etik ilkelere bağlı kalarak devleti yönetir; dolayısıyla erdemli yurttaş da bu kurallara uymayı bir erdem olarak benimsemiş yurttaşdır. Ancak Machiavelli'ye göre tarihsel ve toplumsal gerçeklik hiç de böyle değildir; devletler ve toplumlar evrensel ahlak ilkeleriyle ya da ahlaki erdemlerle kurulmaz ve yönetilmezler.”* (Aritürk,2015:39)

Siyasal alanda ahlaksal bir değerlendirmeye girmeyip sadece neden-sonuç ilişkilerine odaklanmak önemlidir. Bu nedenle doğru ve yanlış, iyi ve kötü, haklı veya haksız gibi değerlendirmelerin geçerli olmadığını, geçerli olan en önemli şeyin başarılı ve güçlü olmaktan

ibaret olduğunu, başarıyı ve gücü getirecek bir fırsatla karşılaşıldığında, ne olursa olsun, eylemin gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Machiavelli için siyasi tarihi iyi bilerek geçmişte yapılan hataları tekrarlamamak büyük öneme sahiptir.

Büyük yankı uyandırmış olan iki eseri, *Prens ve Söylevler*'de, aslında bir hükümdarın kendisini otorite için feda etmesi gerektiğini belirtmiştir. Hristiyanlık ve yurttaşlık gücünün değişim gösterebileceğini gösterdiği eserleriyle, 16. yüzyıl seyircilerini şoka uğratmıştır. *Prens*'te kendi bütünlüğünü dağıtacak bir tehlikeye karşı herşeyi göze alabilen bir hükümdar önermiştir. *Söylevler*'de ise biraz daha ileriye giderek Hristiyanlığı şeytanın kazandığı bir zafer olduğunu söyleyerek suçlamış ve modern politikanın en büyük düşmanı olduğunu dile getirmiştir. Böylece Rönesans döneminde birey iki politik görüşle sınanmıştır. İlki; Hristiyanlık kurallarıyla bir bağlantı kurmak zorunda olmayan politik otorite, diğeriye, hayatta kalmak için tüm kuralların meşruiyetini bozabilecek bir tavidir. “*Machiavelli Prens'te yeni bir devletin prenslik olarak nasıl kurulacağını yazarken, Söylevler'de ise yeni bir devletin bir cumhuriyet olarak nasıl kurulacağını konu edinmektedir. Her iki eserinde değişen sadece yeni kurulacak olan devletin türüdür. Kurulacak olan siyasal rejimine göre yöntemler, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkiler değişmektedir. Althusser'e göre Machiavelli İtalya'nın 16. yüzyılda içinde bulunduğu özel ve çelişkili durumun realist bir analizini sunmaktadır ve bu analiziyle Machiavelli ilk konjektür teorisyeni ya da konjektür içerisinde düşünebilen ilk düşünür olarak anılmayı hak etmektedir.*” (Aritürk,2015:91)

Daha sonra çok eleştirilmesine rağmen savunduğu, aşırı ve saldırgan bir ulusçuluk değil, ölçülü bir ulusçuluktur. Siyasi mücadelelere dair değerlendirmelerinin nedeni birleşmiş bir İtalya devletine duyduğu özlemdir. Ulusçulukta hem devlet hem de ulus mutlak bir değerdir. Ancak bu mutlak değerın temeline kontrol edilemeyen bir insan doğasının yerleştiğini belirtir. İnsan ne Hristiyanlıktaki gibi Tanrı'nın kulu ne de Antik Yunan'daki gibi toplumun doğal bir parçasıdır. İnsan özgür ve bencil bir birey olduğu için, kendini gerçekleştirebilmek ve ifade edebilmek için güç ve kazanma merkezli bir anlayışa sahip olmak zorundadır. Güç, insan hayatının her alanına olduğu gibi toplum ve siyaset alanına da nüfuz etmiştir. Dünyada var olmanın amacı ve işlevi, gücü önemseyen bakış açısıyla değerlendirilmiş, merkeze iktidarı koyan ve diğer her şeyi buna göre değerlendiren bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Machiavelli'ye göre, insanın değeri onun güç sahibi olmasıyla ölçülüyorsa, devletin değeri de sahip olduğu güç ile orantılıdır, dolayısıyla devletin en önemli görevi de, gücünü arttırmak için her türlü yola başvurmaktır. “*Machiavelli, insan doğasının değişmez ve düzeltilmez olduğunu belirterek, insan davranışlarını yasalar tarafından yönetilen bir şey olarak ele alır.*”

Ona göre, insan doğası her zaman aynıydı ve bundan sonra da her zaman aynı olacaktır; insan davranışları hep aynı dürtülerin, elde etme, kazanma, iktidar elde etme, şan-şeref kazanma amaçlarıyla birleşen dürtülerin egemenliğindedir. Dolayısıyla Machiavelli, insan davranışlarını, tıpkı doğada bulunan cansız varlıkların ya da bitki ve hayvanların doğa yasalarına bağımlı olması gibi, değişmez ve kontrol edilemez yasalara bağımlı kalmış, böyle yapmakla da insanların doğalarına mahkum olduğunu belirterek zamanının insan anlayışına karşıt bir anlayış geliştirmiştir; çünkü 16. yüzyıl hümanist insan anlayışı, insanı her şeyden önce özgür bir varlık olarak ele alıyor, insanın aklını kullanarak kendi doğal eğilimlerine karşı koyabileceğini ve böylelikle kendi hayatına istediği yönde şekil verebileceğini savunuyordu.” (Çetinkıran,2012:51)

Bireyin, yapay bir güç olarak devleti kullanırken dikkat etmesi gereken şey, önemli konularda konuşmamak, eylemleri ve planları gizli tutmaktır. Bir plan kurarken kurban konumuna geçmemesi için gizleme konusunda deneyimli olması gerekmektedir. İktidarı yıkmak amacını güden en büyük tehditlerden biri insanın aldatici gücüdür, bu yüzden hükümdar hep tetikte olmak zorundadır. Machiavelli'nin adını siyaset alanında kötüye çıkartan tüm düşüncelerinin temelinde ise insan doğasına yönelik kötuleyici değer anlayışı yatmaktadır. *“Bu nedenle insanları iyi davranışlarda bulunmaya zorunlu kılan, onların ruhlarında bulunan kötülükleri sınırlandırarak ve engelleyecek zorlayıcı bir güç gereklidir ki bu güç de devlettir, devletin uyguladığı yasalar ve cezalardır. “çünkü cezalandırma korkusuyla insanlar daha iyi ve daha az ihtirashlı olmayı sürdürürler.” (Machiavelli, 2019:120)*

Hükümdarın sahip olması gereken iki kavramdan söz etmiştir: “virtue” ve “fortuna”. Klasik politika felsefesindeki ahlaki erdemler yerine, Machiavelli'ye göre lider ve komutanlarda siyasi erdem ve yurtseverliği anlatan “virtue” özelliğinin bulunması gerekir. Ouentin Skinner, “virtue” kavramını; *“bir hükümdarın talih ile ittifak yapmasını ve onura, görkeme ve şöhrete ulaşmasını sağlayan nitelikler bütünü temsil ettiği biçimindeki geleneksel varsayımı destekler. Ayırt edici özelliğinin en temel hedeflerine ulaşmak üzere, zorunluluğun gerektirdiği her şeyi yapma isteği olduğunu ileri sürer.” (2004:56)* şeklinde özetler. Bu tanıma göre, bir hükümdarın sahip olması gereken –Macbeth'te gördüğümüz gibi- ahlaki bir esnekliktir. “Fortuna” ise, sosyal olayların belirsizliğinden dolayı yaşanan toplumsal değişkenliğin nedenidir. Eylemlere eşlik eden talihi ifade etmektedir.

“Macbeth”te Makyavelizm Anlayışı

Giriş bölümünde özetlenen bilgiler ışığında, Shakespeare’in “Macbeth” oyununda Duncan’ın krallığını yıkımına neden olan Macbeth ve Lady Macbeth’in planıyla gerçekleştirilen devrim, makyavelist bir içeriğe sahip gibi görünmektedir. Macbeth bugüne kadar hep politika ve moralitenin denge sorununun analiz edildiği bir oyun olmuştur. Oyunda politika ve hümanizmin alanları, birbirinin gelişim süreçlerine engel teşkil etmektedir. Macbeth’in önerdiği krallık portresi, tam da bu Hristiyanlık standartlarından politik farkındalığa erişme döneminde belirlemektedir. Macbeth’in sabıkalı saltanatu, hem makyavelist hem de Hristiyanlık öğretilerini kapsayan bir tutuma sahiptir. Oyun, Macbeth’in Duncan’ın politik masumiyetinin altında sinsice yatmakta olan, kaotik varoluşunu keşfetmesiyle başlar. Aslında Duncan’ın krallığı, farklı perspektiflerden bakıldığında hayranlık uyandırabilir. Bir güç göstergesi haline gelmeyeceğini ve geçimi kolay bir kural koyucu olduğunu göstermektedir. Hristiyan öğretilerine göre, Duncan krallığı şüphe götürmeyen, günahsız, arı bir görünüş sergilemektedir. Krallığını bütünüyle güven duygusu üzerine kurma amacı taşıyor gibidir. Ancak bu durum aynı zamanda makyavelist standartlara göre, tehlikeli bir kral izlenimini de beraberinde getirmektedir. Bu krallık, halka ve çevresindekilere makyavelist bir gözdağı da vermektedir. *“Machiavelli, bu amaca erişmek için kötü araçların kullanılmasını, etik ilkelerin çiğnenmesini, dinsel öğretilerin siyasal başarı için kullanılmasını ve her türlü ahlaksızlığa davetiye çıkarılmasını seve seve kabul eder, çünkü devlet içinde öyle olaylar cereyan eder ki, iyi ve erdemli bir davranış sergilemek, devletin yıkımıyla sonuçlanabilir, böyle koşullarda iyi ve erdemli davranmak, kötülüğün zaferini garanti etmektir.”* (Leeden,2003:83)

Öte yandan oyunun başlangıcında, yönetimdeki aksaklıkların bir belirtisi olarak Norveç kralı ile saldırıya kalkışan Cawdor Beyi olayı ortaya çıkmaktadır. İhanet eden Cawdor Beyi sayesinde Macbeth, ünvana sahip olmuş olur. Dolayısıyla Duncan krallığıyla ilgili beyliklerini yönetemeyen bir portre sunulmaktadır. *“Doktorlar akciğer yangısıyla ilgili şunu söylerler: başlangıçta, tedavisi kolaydır ama teşhisi güçtür; ama çok zaman geçmişse, hastalık daha başında uygun bir şekilde ele alınmıyorsa, teşhisi kolay hale geldiğinde artık tedavisi güçtür. Devlet işleri de böyledir: Senin topraklarında meydana gelen hastalıkları önceden teşhis edersen, -ki ama bu ancak bilge ve uzak görüşlü bir adamın yapabileceği bir şeydir- çabuk iyileşirler; ama onları zamanında teşhis edemeyip herkesin gözüne görülecek kadar büyümelerine meydan verersen artık hiçbir ilaç kâr etmez.”* (Machiavelli,2014:47)

İskoç Beylerinden Angus’un da belirttiği gibi, Cawdor Beyi vatan haini olduğunu

kanıtlamıştır ama çıkan ayaklanmanın sebebi belli değildir, “*Cawdor Beyi olan kişi hala yaşıyor; ama kaybetmeyi hak ettiğinden ve ölüme mahkum olduğundan, kaybedeceği canı taşıyor şu anda. Belki Norveçlilerle işbirliği yaptığından ya da çıkar sağlama umuduyla, sinsice isyancılara arka çıktığından veya her iki yolla vatanın yıkılmasını amaçladığından, hangisi bilemiyorum.*” (Shakespeare,2008:31) Buna karşılık çıkan isyanların hepsini bastıran vatanına bağlı Macbeth ve Banquo askeri zaferleriyle kendilerini ispatlamışlardır. Macbeth nasıl savaşılması gerektiğini bilir, bu da bir devleti elde etmenin en önemli yollarından biridir. Machiavelli devlet kayıplarının nedenlerinden biri olarak savaş sanatının küçümsenmesini ileri sürmektedir.

Macbeth, Malcolm’daki alternatif bir model olarak siyasi erdemi (*virtue*) keşfedene kadar, Duncan politik bir sempati uyandırabilir. Duncan’ın bir güç mücadelesinin içinde olmayışı, devletin güç yoluyla kazanılması durumuna bir tezat oluşturmaktadır. “*Virtue*” meydana etkin olmak demektir. Bu meydana gerçekleştirilmesi gereken; askeri, siyasi, dini, edebi her türlü icraatten söz edilmektedir. “*Bu anlamda erdemde yapmak değil, facere (‘poiein’, to make) değil; etmek, agere (‘agein’, to do, to act) esastır. O, bir poiesis değil, praxis meselesidir. Bunun böyle olduğunu görmek ise, theorein’in işidir, yani teoriadır.*” (Bali Akal,2014:57)

Duncan’ın meydana etkin olmayan ancak güven verici krallığı, hayatının sonlanmasına neden olacaktır. Ama babasının ölümü deneyimlemesiyle, Malcolm nasıl hayatta kalabileceğini öğrenir. İngiltere’ye kaçmadan önce Malcolm’ın Donalbain ile arasında geçen konuşma dikkat çekicidir. Cinayetlerin devamının geleceğini ve mevkiye sahip olmak için hamlelerde bulunacak olan kişilerin nasıl davranacaklarını tahmin ederler.

“Malcolm: Bence biz bunlara karışmayalım. Kederli olmadığı halde öyle görünmek, ikiyüzlü insan için kolaydır. Ben İngiltere’ye gidiyorum.

Donalbain: Ben de İrlanda’ya. Yollarımızı ayırmak ikimiz için de daha güvenli. Şu anda, burada, insanların gülüşlerinde hançerler saklı. Üstelik, kan bağı en sıkı olan en kanlı olabiliyor.”(Shakespeare,2008:63)

Malcolm ile Macduff arasındaki farklılık da önemlidir. Macbeth’in taç giyme törenine katılmadan İngiltere’ye kaçan Macduff da, Lady Macduff tarafından vatan haini olarak algılanır. Lady Macduff ile oğlunun öldürülmeden önce, aralarında geçen diyalog şöyledir:

“Çocuk: Babam hain miydi anne?

Lady Macduff: Evet, öyleydi.

Çocuk: Hain ne demek?

Lady Macduff: Yalan yere yemin eden, demek.

Çocuk: Bunu yapan herkes hain mi olur?

Lady Macduff: Evet, Bunu yapan herkes hain olur ve asılması gerekir.

Çocuk: Kim asacak onları?

Lady Macduff: Kim olacak, doğru insanlar.

Çocuk: O zaman, yalan yere yemin edenler aptal bence. Yalancı o kadar çok ki, isteseler doğru insanları döver ve asabilirler.” (Shakespeare, 2008:108)

İktidar savaşlarının gölgesinde kalan çocuk, ahlak kurallarını bir yana bırakarak neyin daha çok değer gördüğünü vurgulamaktadır. Yalan söylemek, vatan hainliği değil hayatta kalmanın yaygın bir aracıdır. Makyavelist anlayışta sözü edilen insanların ikiyüzlülüğü ve çıkarıcılığının altı çizilmektedir ancak bu diyalog güç savaşımında olan kişilerin başarılı bir “oyun” sergileyemediklerini açıkça ortaya koymaktadır ki Macduff’ın oğlu bile süregelen sistemin normlarını çözmüştür.

Malcolm ise Macduff’ın bağlılığını ölçmek için, bir “oyun” oynayıp yalan söyleyerek onu test etmeyi dener. Malcolm, Machiavelli’nin *Prens*’te tabir ettiği gibi, bir kuzudan ziyade bir tilki gibi davranır. Malcolm, iktidar uğrunda her şeyden vazgeçebilen bireylerin varlığının bilincindedir. “*Bir domuz başka bir domuza acı çekirtmez; bir geyik bir geyikle huzur içinde yaşar hep. İnsanı katleden yalnızca insandır, birbirini çarmıha geren ve derisini yüzen de.*” (Machiavelli, 2000:47) Katilin kim olduğunu bilmeyişini bir araç olarak kullanır. Macbeth’in makyavelist bir anlayışa bürünmeyi deneyip başarısız olması, Malcolm’ın onun tekniğini ve yöntemini öğrenip siyasal hile ve aldatmaca konusunda ustalaşmasına sebep olmuştur. Bu sayede Hristiyanlık öğretisinin kurallarını çiğneyerek yönetmeyi öğrenir. Bütün bir siyasi oyun içinde başka bir oyun kurarak kimin samimi bir biçimde kendi tarafında olduğunu ölçer, bir hükümdarın koz olarak kullanabileceği tüm aşırılıklara sahip olduğunu iddia eder, hem hali hazırda kral olanla hem de krallara atfedilmiş olan özelliklerle alay ederek aslında bir

strateji geliştirir.

“Evet ama, erdem yok ki bende.

Krallara yaraşır nitelikler,

Adalet, doğruluk, itida, istikrar,

Cömertlik, sebat, merhamet, tevazu,

İman, sabır, cesaret, metanet...

Bende bunların izi bile yok.

Ama suç, cürüm dedin mi,

Her türlüünü iyi bilirim.

Aslında, elimden gelse,

Hoşgörü denen o tatlı sütü cehenneme yollar,

Yeryüzünde barışın altını üstüne getiri, Dirlik düzen bırakmazdım hiçbir yerde.”

(Shakespeare, 2008:114)

Macbeth, Duncan’ın krallığını Malcolm’a devredeceğini söylemesiyle ne kadar askeri zaferler kazanmış olsa da siyasi alanda bir anlamda gözden düşmüştür. Makyavelizme göre kişi eğer siyaset yapma arzusuna sahip ise genellikle takip edebileceği iki yol vardır: Ya mevcut iktidarı karşısına alıp yıkıcı faaliyetlerde bulunmak –Macbeth’in gizlice de olsa iktidar yanlılarını karşısına alarak yaptığı eylem budur- ya da iktidarın da benimseyebileceği bir davaya vurgu yapmak ve hizmet etmek. Macbeth, klasik ahlak- talih anlayışını alaşağı ederek yeterli kapasitedeki bir adamın kendi şansını yaratabileceğini düşünür. Kahramanlıkları övülen Macbeth ve Banquo’dan sonra, Duncan tahtını devredeceği kişinin büyük oğlu Malcolm olacağını söyler ve O’nu Cumberland Prensi ilan eder. Bu hareket karşısında Macbeth’in vatani için karşılıksız bir şekilde hizmet etmeye hazır tutumu aniden değişir. Daha büyük bir hamle yapmadığı takdirde yerinde saymaktan açıkça korkmaya başlar ve karar vermeye çalışır.

“Cumberland Prensi ha!

Önüme çıkan bu engeli ya aşarım, ya takılır düşerim.

Ey yıldızlar, gizleyin ateşinizi;

Karanlık ve derin arzularımı görmesın ışığımızı;

Gözüm fark etmesın elimin yaptığını.

Ama, göz görmeye korksa da,

Yapılması gereken yapılacak sonunda.” (Shakespeare, 2008:35)

Makyavelist anlayışa göre, her prens kendi savaş deneyimlerinden elde ettiği çıkarımlarla ülkeyi yönetmelidir. Machiavelli'nin *Prens*'te bir hükümdarın, başkalarının gizemini çözmekte ustalaşması gerektiğini belirtmiştir. Hristiyan “virtue”sini göz ardı etmemekle birlikte, eğer barış hakimse ve herkes güvenilirse, bu lüksün yaşanabileceğini belirtir. Ancak aslında kralı destekleyenlerin sadakati ve sevgisinden sürekli şüphe edilmelidir. İnsan doğası nankörlük, değişkenlik, sahtekarlık ve ikiyüzlülük taşıdığından, krallık halka beslediği sevgiden çok, onları korkuyla yönetebildiği bir düzene ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü insanlar kendi yararları için her fırsatı değerlendirebilirler, korku ile verilecek olan ceza, onlara ihanet etmemeyi öğretir. Hükümdar merhametli ve hoşgörülü görünmelidir ama olmamalıdır, çevresindeki insanların kendisini nasıl kandırabileceklerini öğrenmelidir. Bunun nedeni otoriteyi elinde tutan her kişinin yaptığı gibi, ahlaki durum ve davranışlara insanları davet etmesi ancak kendisinin uygulamamasıdır. “Artık ancak ‘gibi’ olunacak bir zamandır. *Mimesis iş başına çağrılmalıdır. Büyük adamlar taklit edilecektir. Fortuna'ya karşı takınılacak tutum yeniden keşfedilecektir. Machiavelli bunu görür ve ‘gibi görünmenin’ erdemlerini anlatır. ‘Gibi görünmeyi’ gerçekten olmanın üstüne çıkararak, görünüşe ve görünmeye eski itibarını geri vermeye çalışırken, mevcut ahlaki şemayı baş aşağı çevirir, altını üstüne getirir.*” (Bali Akal,2014:56)

Hükümdar, esen rüzgârın değişikliklerine uyabilecek bir yeteneğe sahip olmalıdır, kendi hareketini katı kurallarla kısıtlamamalı, değişikliklere ayak uydurup içinde bulunduğu şartların gerektirdiği her türlü aracı (din, insanlık, hayırseverlik, yalan, hile vs.) değerlendirmelidir. Daha açık bir ifadeyle içinde bulunulan duruma göre iyiliğe de kötülüğe de başvurabilmelidir. Eylemlerini gizli tutmak zorunda olan hükümdar, iktidar hırsıyla dolu olduğunu da göstermemelidir. Cadıların kehanetiyle açığa çıkan Macbeth'in iktidar hırsı, Duncan'ın Macbeth'in şatosunu ziyaret ettiği ilk perdede Lady Macbeth'in öğütleriyle

dizginlenmek istenecektir.

“Lordum, yüzün tıpkı bir kitap gibi.

Tuhaf şeyler bulabilir o yüzü okuyanlar.

İnsanları aldatmak istiyorsan,

İfadeni duruma uydur; gözlerinde,

Ellerinde, dilinde hoş geldin olsun;

Masum çiçek gibi görün,

Ama dibinde yatan yılan ol.

Konuğumuzu gereğince ağırlamalıyız.” (Shakespeare,2008:38)

Bir kralı kral yapan, onun oyunculuk kabiliyetleri olacaktır. Duncan’ı öldürmesi beraberinde başka korkuları da getirir, çünkü tek ölümün asla yeterli olmayacağını bilir. Lady Macbeth, Macbeth’in düşeceği kararsızlığı önceden tahmin edip, bir hükümdar olarak “ahlaklı” davranma alışkanlığından vazgeçmesi gerektiğini düşünmektedir. Amaca ulaşma yolunda en büyük düşmanlardan biri olabilecek “vicdan”ını susturmaya çalışır. Çünkü politik savaşta Macbeth’in ölümü, Duncan’ın ölümünden ne daha fazla, ne daha az trajik olacaktır. Kullandıkları siyasi gücün nesnelere haline dönüşüp politik birer felaket olmaktan kaçamayacaklardır. “Saldırmayan saldırıya uğrar” anlayışını güden Machiavelli’ye göre, başa geçen her hükümdar, iktidarda kaldığı sürece “özne” olmanın keyfini sürececek ancak güç ilişkileri sisteminin bir parçası olduğundan dolayı da kendisini sürekli bir savaş ortamı içerisinde bulacaktır. Bir hükümdar hayatta kalma konusunda başarılı olmalı ve devletin güvenliğini tehdit edecek her tehlikeye karşı hazırlıklı olmayı düşünmelidir, çünkü bu amaçla kullandığı bütün araçlar herkesçe makbul ve övgüye değer bulunacaktır. *“Bir prens, tebaasının birliğini ve sadakatini sağladığı sürece, acımasız olarak bilinmekten rahatsız olmamalıdır; birkaç örnek sayesinde aşırı methametlerinden dolayı hırsızlık ve cinayetlere yol açan karışıklıklara göz yumanlardan merhametli olacaktır, çünkü bunlar toplumun tamamına zarar verirken, prensin vereceği hükümler sadece bireyleri etkileyecektir.”* (Machiavelli, 2014:81)

Macbeth ve Lady Macbeth’in birlikte gerçekleştirdikleri eylemler, -her ne kadar Duncan’ın

krallığın yolunda gitmeyen tarafları olduğunu belirtmiş olsak da- Macduff’ın da ülkeyi terk etmesinden sonra kamu yararını gözeten ve ortak iyi için savaşan bir yapıyı çoktan kaybetmiş bir hale dönüşmüştür. İnsan doğasının arzuladıklarına ulaştıktan sonra dahi bir doyuma ulaşamaması ve her zaman daha fazlasını arzu eden tutumu, Macbeth ve Lady Macbeth’in kazanımlarından hoşnut ve yeterince tatmin olmamalarına neden olmuştur. Bu özellikleri de onları bir anlamda bencil burjuva bireylerine çevirmektedir. *“Tabi öncelikle Machiavelli’nin evrensel olduğunu düşündüğü insan doğasına dair betimlemenin devrin bencil ve bireyci burjuva tahayyülünü bire bir yansıttığını dikkatle not etmek gerekir. O yaşadığı çağın toplumsal koşullarını tüm zamanlar için geçerli olan bir tarih yasası gibi tanımlamıştır.”* (Öztürk,2013:181-204)

Macbeth ve Lady Macbeth’in makyavelist başarıya ulaşamamasının nedeni belki de, durmak bilmeyen cinayet planlamaları ve bu cinayetlerin sorumluluğunu alacak kadar kararlı olmamalarıdır. Duncan’ın öldürülmesiyle başlayan süreç, Banquo, Lady Macduff ve çocuğuyla devam etmiştir. Cadıların kehanetini bilen kişi olarak Banquo ne zaman patlayacağı bilinmeyen bir bombaya dönüşmüştür, Macbeth’in yaptıklarını yakından takip ettiğini her fırsatta dile getirmektedir.

“Hepsine kavuştun şimdi:

Kral, Cawdor, Glamis, hepsine;

Tıpkı cadıların dediği gibi. Sanırım,

İğrenç bir oyun oynadın bu uğurda.” (Shakespeare,2008:67)

Cadıların kehaneti nedeniyle aslında “virtue” sahibi bir hükümdarın, kendisini bütünüyle “fortuna”nın akışına bırakmasından söz edemeyiz. Çünkü cadıların kehaneti kesindir; ilk perdede Banquo’ya, *“Çocukların kral olacak, ama sen değil”* (2008:27) dördüncü perdede ise *“Macbeth’i kimse alt edemez; Meğer ki, Koca Birnam ormanı kalksın, Dunsinane tepesine gelip, karşısına dikilsin.”* (2008:101) derler. Macbeth, iktidarı kaybetmemek için gereken tüm önlemleri almaya çalışsa da bu bilgi sürekli onu rahatsız eder, bu yüzden de krallığı için tehdit oluşturabilecek herkesin hayatına son verir. *“Bir devleti ele geçiren bir istilacı, alması gereken zalim önlemlerin hepsini dikkatli bir şekilde incelemeli ve bu önlemleri her gün yinelemek zorunda kalmamak için hepsini bir defada uygulamalıdır; böylece, bu önlemleri tekrarlamadığı için insanlara güven telkin edecek ve onları sağladığı ayrıcalıklar yoluyla*

kazanacaktır. Ürkeklikten ya da yanlış önerilerden dolayı farklı şekillerde davrananlar, daima elinde bıçakla gezmek zorundadır ve tebaası sürekli olarak tekrarlanan şiddetten dolayı ona güvenemeyeceği için o da tebaasına güvenemez.” (Machiavelli,2014:46)

Bir yandan da aslında bu tutumuyla, tahtını korumak için talihten medet ummayan bir hükümdar olmuştur. İçinde bulunduğu dönemin ayrıntılı bir değerlendirmesini yapmış, insanın “ikiyüzlü” doğasını çözmüş ve eylemlerini yaşadığı zamanın normlarına uydurmak için savaşımıştır. Çünkü insanlar hedefledikleri amaca ulaşmak için, farklı şekillerde davranabilirler, bazıları emeğinin karşılığını almak için sabırla, diğerleri ise onun kendilerine gelmesini bekleyemeyecek kadar hırslıdır ve şiddete, kurnazlığa başvurabilirler. Sonuç olarak bazılarının sabırla, başkalarının ise sabırsızlıkla davrandığını görüyoruz, aslında herkes hedefine ulaşmak için farklı bir yöntem tercih ediyor. Yine de Machiavelli’nin standartlarına göre Macbeth’in en büyük zayıflığı duygularını gizlemekteki başarısızlığı değildir. Başlangıçtaki isteksizliğidir. Bir prensin olmazsa olmazlarından biri, kanuna aykırı uygulama yapabilmenin onda mevcut olmadığını görürüz. Macbeth’in bu kurallar çerçevesindeki bir diğer büyük hatası ve bunun sonucundaki kaybı, uyguladığı şiddetin aşırıya kaçtığının herkes tarafından fark edilmesi olmuştur. Makyavelist anlayışa göre insanlar genel olarak huzurları bozulmadığı, kişisel çıkarlarına dokunulmadığı sürece isyan etmeyecektir. *“Talih değişken olduğuna ve insanlar kendi yöntemlerini uygulamakta ısrarcı olduklarına göre, prenslerin uygulanan yöntemler içinde bulunulan çağ ile uyumlu olduğu sürece başarılı olacakları, uyumsuz oldukları anda da iktidarı kaybedecekleri sonucuna varıyorum. Bence coşkulu olmak ihtiyatlı olmaktan daha iyidir; çünkü talih bir kadın gibidir: Ona boyun eğdirmek için gerekirse onu dövüp ona kötü davranmak gereklidir ve talihin daha soğukkanlı davrananlara göre daha coşkulu olanlara boyun eğdiği görülmektedir.” (Machiavelli,2014:122)*

Lady Macbeth oyunun başından itibaren Macbeth ile ilgili okuyucuya eksiksiz bir kral portresi sunmaz. Hangi alanlarda yeterli olduğunu, hangi alanlarda desteğe ihtiyacı olduğunu ortaya koyar. Duncan’ın cinayet planı yapılırken bile Macbeth’in mutlu bir krallık geçirmeyeceğinin sinyalleri verilir, oyun sonunda da beklenen buhrana doğru sürüklenilmektedir. Macbeth’in arzu ettikleriyle sahip olduğu güç, eşit bir dengeye sahip değildir. İstekleri gücünün üstünde olduğu için hiçbir zaman memnun olmaz ve başkalarının sürekli bir plan içinde olduklarını düşünmeye başlar, bu da onu daha korkuyla baş etmek zorunda bırakarak paranoyaklaştırır ve dönem dönem odağını değiştirecek şekilde, hayatını farklı cephelerden gelebilecek saldırılardan şüphelenmeyle geçirmesine neden olur. Bu durumu Lady Macbeth açık bir biçimde dile getirmektedir:

“Dilediğimiz yerine gelmiş, ama mutluluk getirmemişse,

Kazancımız hiçtir, kaybımızsa her şey bence.

Birini yok ettikten sonra, endişeyle yaşayacaksak,

En iyisi, yok ettiğimiz kişinin yerinde olmak.” (Shakespeare,2008:75)

SONUÇ

Sonuç olarak, Makyavelist bir başarı elde etmek üzere olan Macbeth, yine değişken insan doğasında var olan aşırı güvensizlik sebebiyle istediklerine ulaşamaz. Ancak Duncan’ın ölümü ve Macbeth’in iktidara geçtiğinde “virtue” sahibi olma yolundaki aşırılıkları, Malcolm’ın Kral Macbeth’i izlemesiyle gözlem yeteneğini geliştirmesine izin verir ve gittikçe huzursuzlaşan beylerle, halkı da yanına alarak birlikte bir strateji uygulamasını kolaylaştırır, bu sayede Macbeth itibarını yitirir ve Malcolm tahtı ele geçirir. Macbeth’in devletin çıkarlarını gözetmeyen bireyci tutumu, Malcolm’ın makyavelist anlayışa uygun bir hükümdar olmasını sağlamıştır, Macbeth’in oluşturamadığı düzeni tebaasının yararı için geri getirir. *“Machiavelli devlet yönetiminin kalitesini arttırmak ve dağılmakta olan İtalya’yı birliğe kavuşturmak amacını taşırken insan doğasını ele almış ve belki de çıkarlar paradigmasının başlatıcısı olmuştur. O, bireysel tutkuları, insan doğasının kötü yönlerini kamu faydasına dönüştürmenin yolunu aramıştır. Onun çıkar olarak tanımladığı şey asla bireysel çıkarlar olmayıp devletin çıkarları olarak tanımlanmıştır.”* (Sertkaya Çevik,2010:55)

Dolayısıyla insan doğasına güvenmeyen, otoriteyi sarsacak tehditleri savuracak bir strateji geliştirebilen, bu stratejiyi kimseyle paylaşmadan temkinli bir şekilde sürdürebilen ve bu bağlamda halkı yani kolektif iradeye de güven salık veren Malcolm, makyavelist görüşleri oyunda yankıarcasına eylemlerini gerçekteştirebilen bir karakterdir. Macbeth’in devrim girişimi boyunca sergilediği başarısızlıkları ve gittikçe hastalığa dönüşen iktidar hırısı, nasıl lider olunmamalı konusunda Malcolm için önemli bir örnek olmuştur.

KAYNAKÇA

Arıtürk, M. (2015), *Siyaset, Erdem ve Özgürlük İlişkisi Bağlamında Niccolò Machiavelli*, (Yüksek Lisans Tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi).

Bali Akal, C. (2014), *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Çetinkıran, E. (2012), *Etik-Siyaset İlişkisi Bakımından Aristoteles ve Machiavelli*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Süleyman Demirel Üniversitesi).

Friedrich II (Büyük Frederik) (1993), *Anti-Machiavel, Hükümdar ve Büyük Frederik'in Makyavel'i Çürütme Denemesi*, Çev. Vahdi Hatay, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Leeden, M. (2003), *Liderlik ve Güç Kullanımında Machiavelli*, Çev. Türkan Arıkan, Elif Gökteke, İstanbul: Literatür Yayınları.

Machiavelli, N. (2000) *Seçme Yazılar*, Çev. Hüseyin Köse, Ankara: Öteki Yayınevi.

Machiavelli, N. (2009), *Söylevler*, Çev. Alev Tolga, İstanbul: Say Yayınları.

Machiavelli, N. (2014), *Prens*, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztürk, M. (2013), *Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 68, No. 2, s. 181 – 204.

Pehlivan, A. (2010), *Machiavelli'nin Felsefesinde Devlet-Yurttaş İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ege Üniversitesi).

Sertkaya Çevik, N. (2010), *Moral Açısından Machiavelli'nin Siyaset Felsefesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ege Üniversitesi).

Shakespeare, W. (2008), *Macbeth*, Çev. Bülent Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Skinner, Q. (2004), *Düşüncenin Ustaları: Machiavelli*, Çev. Cemal Atıla, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.